

Innehåll

FÖRORD	7
RELIGIONENS TVÅNGSTRÖJA	11
Historieskrivning.....	15
Religion och vetenskap.....	16
Kyrkans ”sanningar”.....	24
ETIK OCH MORAL, VAD ÄR DET?	31
Ordens betydelse.....	32
Pliktetik.....	33
Konsekvensetik – utilitarism.....	34
Emotivism.....	37
Dygdetik.....	38
Kommunitaristisk etik.....	39
Rättviseetik à la Rawls.....	42
<i>Moralens ursprung och väsen</i>	43
Hur lika tycker vi?.....	45
Biologins betydelse för moralen.....	47
Moralen som social funktion.....	54
<i>Etik som metod</i>	57
Universalism.....	58
Förnuft och känsla.....	62
RELIGIÖS ETIK OCH MORAL	67
Religiös självdeklaration.....	68
Religion en sjuk sak?.....	73
Abrahamitisk politik.....	75
<i>Den kristna moralen</i>	80
<i>Människan i centrum</i>	86
<i>Homo sapiens</i> + Gud = sant?.....	88
En överlägsen art?.....	89
Människovärde och mänskliga rättigheter.....	95
Är detta en människa?.....	99
<i>Människolivets helgd</i>	103

Fortplantning	103
Abort, preventivmedel och barnamord	105
Själv mord	107
Dödsstraff	108
<i>Skörlevnad och andra "underlivsfrågor"</i>	109
Sexuell läggning.....	111
Tidslag	112
<i>Mer från religionens skuggsida</i>	113
Behandling av fritänkare	114
Behandling av kvinnor.....	114
Rasism.....	117
Behandling av människor med annan religiös tro	119
Behandling av svaga grupper	123
BIOETIKEN – ETT IDEOLOGISKT SLAGFÄLT	127
Transplantationer	130
Genteknik.....	135
Hjärnan och psyket	138
Syntetisk biologi.....	140
Dödshjälp.....	141
<i>Den mänskliga reproduktionen</i>	144
Provrörsbefruktning	145
Sperma- och äggdonation	147
Surrogatmoderskap	148
Fosterdiagnostik	151
Preimplantatorisk diagnostik.....	152
Embryonal stamcells forskning.....	154
REFLEKTION ÖVER DEN GODA MORALEN	159
Tro på Gud och må bra?	160
Kristendom som bålverk mot nazism och fascism?	162
Välgörenhet.....	164
<i>Försummade frågor</i>	166
Mat och svält	167
Det icke-mänskliga	171
Gud är biologist	174
<i>Den postmoderna religionen</i>	176
<i>"Det moderna projektet"</i>	179
PERSONREGISTER	183

Förord

I en kommentar till min förra bok, *Arvet från Darwin: Religion, mänskliga, moral*, skrev den danska kulturjournalisten Malene Busk: ”Befrielsen av etiken ur religionens tvångströja är kanske ett av vår tids viktigaste gemensamma projekt.” Hennes ord blev den tändande gnistan som fick mig att skriva en bok till, den här.

I denna dystra tid, när ”Gud” har kommit tillbaka och religionen tränger sig på både i vardagen och i mer spektakulära och politiska sammanhang, är det viktigt att stå emot dess maktanspråk. Men att befria etiken ur religionens tvångströja är inte tillräckligt; det är bara nödvändigt. Om man *bara* tar bort Gud och allt övernaturligt, finns det fortfarande risk för en auktoritär, totalitär styrning av moralen och samhällslivet. Sådan styrning kan komma från olika grupper och klaner, som hävdar att det kollektivt man råkar tillhöra och de traditioner man råkar ha växt upp i har svar på alla frågor om rätt och fel.

Traditioner i sig behöver inte vara dåliga eller farliga, men traditioner som man av gammal vana inte ifrågasätter eller inte får ifrågasätta är ingen god grund för moral. Det handlar om segregation, införlivning av de egna och utstötning av de andra, de som inte tillhör det egna kollektivet. Innehållet i moralen skiftar mellan olika grupper som intar denna hållning, men gemensamt för dem alla är att individen sitter fast och inte kan välja hur hon vill leva sitt liv och inte får utveckla sin potential.

Jag är fritänkare. Det innebär inte bara att jag anser mig själv tänka någorlunda fritt; det är också mitt ideal är att alla människor måste få tänka fritt och diskutera öppet. Allt tyder på att detta är bästa sättet att forma en god moral. Det finns, såvitt jag vet, inga historiska exempel på att det har gått

riktigt snett i ett samhälle där fritt tänkande och öppen diskussion har varit tillåtna och praktiserats.

Jag är inte bara fritänkare utan också ateist. Det betyder att jag inte tror på existensen av några gudar. Ateister beskylls allt oftare för att egentligen vara troende, men det vore ungefär lika konstigt att tro på en icke-gud som att tro på ett icke-storsjöodjur. Ateister beskylls också av trängda kristna för att vara fundamentalister, och ja, jag är nog sanningsfundamentalist och yttrandefrihetsfundamentalist. Men jag vill påpeka att det inte är ateister som bränner koraner, och det är inte ateister som hotar folk till livet för deras tros eller otros skull.

När jag talar om religion i den här boken, är det oftast kristendomen jag avser. Det beror på att det är den religion jag känner bäst till och den som hittills har dominerat den kulturkrets som jag har vuxit upp i. När jag talar om religiös moral och etik, är det oftast ”den judisk-kristna etiken” jag menar. En del exempel har jag dock hämtat från andra religioner, oftast islam.

Tekniken utvecklas snabbt, och det är svårt för etiken att hänga med. Människan har lärt sig att flyga till månen, transplantera hjärtan och föda fram andras barn. I den globala värld vi lever i ställs vi inför problem som varken religionen eller den intuition som evolutionen har utvecklat hos oss har någon lösning på. Vi måste använda vårt bräckliga förnuft till att bygga en moral för den nya tiden.

Internationellt finns det mycket skrivet om de ämnen jag behandlar, men jag känner ändå inte att jag slår in öppna dörrar, tyvärr. Trots att Sverige har den kanske mest religionskritiska befolkningen i världen, lever en slentrianuppfattning kvar som säger att etik hör ihop med religion. Enligt en undersökning, som presenteras i *Forskning & Framsteg* nr 2/2011, anser 81 procent av Sveriges invånare att ”religiös tro ökar intolerans, etnisk splittring och hindrar social utveckling”. Men den praktiserade etiken i Sverige ser fortfarande ut nästan som den gjorde innan vi fick religionsfrihet 1951. Detta gäller särskilt inom biomedicinen och

kan delvis skyllas på att ett litet religiöst parti, riksdagens minsta, har fått socialministerposten i den nuvarande regeringen.

Gudlös etik är en personligt skriven och förhoppningsvis lättläst bok. Jag driver en tes: att moral blir bäst om man fritt får diskutera sig fram till vad som är bra och dåligt. Etik ska bedrivas med argument.

Moraliska framsteg måste också ständigt försvaras om det inte ska bli bakslag, som det har blivit så många gånger i historien. Ett av de stora bakslagen, som vi ännu inte har hämtat oss från, var att Europa tog till sig ”den judisk-kristna etiken” från Jerusalem i stället för de betydligt klarare tankarna från antikens Aten och Alexandria. Etikdebatten i den grekiska kulturkretsen för två och ett halvt tusen år sedan var betydligt mer insiktsfull än den är i dagens värld. Vi har mycket att ta igen!

Tack

Jag tackar (i bokstavsordning) professorerna Göran Hermerén, Dan Larhammar och Ingmar Persson för att de välvilligt har tittat på var sitt avsnitt och gett synpunkter på det. Ingen av dem bör dock hållas ansvarig för det jag har skrivit. Jag tackar också (i bokstavsordning) mina vänner på Fri Tanke förlag som på olika sätt har bidragit till att boken kan ges ut: Sara Larsson, Ulrika Magnusson, Christer Sturmark och Emma Ulvaeus. Särskilt stort utbyte har jag haft av att diskutera både innehåll och form med Sara Larsson, som utöver allt annat orkar hålla reda på alla nya skrivregler. Dessutom är jag mycket tacksam för att Knut Stahle velat åta sig att utforma omslaget, trots att han inte längre arbetar på förlaget.

Lund i maj 2011

Birgitta Forsman

Religionens tvångströja

Man måste inte vara ateist för att inse att moral inte behöver bygga på religion. Många professionella etiker som är troende kristna har förstått det. Omvänt finns det många som inte tror på Gud men som ändå sjunger ”den judisk-kristna etikens” lov och förutsätter att moral måste vila på religiös grund. Hur har de blivit så vilseledda?

Religiös moral är ett specialfall av auktoritetstro. Liksom andra typer av kollektiv moral är den vänd in mot den egna gruppen. Vad som skiljer den från annan grupp moral är att dess auktoriteter (Gud/gudar) inte har kunnat påvisas existera. Den judisk-kristna moralen är en produkt av människor som levde för mycket länge sedan. De utformade sina värderingar utifrån vad de visste om världen. Det de inte kände till – och det var mycket – kunde de självklart inte säga något om.

Det som bygger på auktoritetstro blir godtyckligt. Man kan nämligen inte lita på att den auktoritet man ansluter sig till har fullkomligt rätt i allt. Med tiden riskerar det man lär sig att bli alltmer inaktuellt. Har man dessutom inte valt auktoriteten själv och kunnat pröva den, är risken för godtycke ännu större.

Vad människor tror om religiösa fenomen är i bästa fall deras ensak. Vad de anser om moral är däremot inte deras ensak. Moralens berör även individer och fenomen utanför den troende, liksom passiv rökning påverkar inte bara den som själv röker. Därför är andras övertygelser inte självklart oförargliga.

I den här boken argumenterar jag för att moralen inte bör bygga på religion. Den bör inte heller låsas fast i kollektivt påtvingade system av andra slag. Det dessa sorters etik har gemensamt är att de är statiska

och inte bygger på fritt tänkande eller resonemang. För den religiösa etikens del tillkommer det övernaturliga momentet som negativ faktor.

Religion och etik har alltför länge levt i ett – från etikens sida – påtvingat äktenskap. Detta förhållande har historiska orsaker. Efter att kristendomen tog över i Europa var det svårt för fritänkande filosofer att lägga fram tankar om etik som inte överensstämde med den förhärskande religionen. Men varför tog kristendomen över det europeiska tänkandet? Och hur hade det blivit om den antika grekiska filosofin hade lärts ut i skolorna i stället för de kristna dogmerna? Hur hade det blivit om vi hade byggt mer på arvet från Aten och Alexandria än på arvet från Jerusalem? Det vet vi inte, men jag tror att vi då hade levt i en bättre värld.

Den brittiske filosofen Derek Parfit skriver i sin klassiska bok *Reasons and Persons* att tron på Gud, eller på många gudar, förhindrade det moraliska tänkandets fria utveckling. Men han säger också att det, trots att de flesta människor i de flesta civilisationer har trott på existensen av en eller flera gudar, alltid har funnits ateister, vad de än låtsades vara. Fram till alldeles nyligen var det dock få ateistiska filosofer som gjorde etiken till sin livsuppgift.¹ Varför?

De som skulle göra etiken till sin livsuppgift, syssla med ämnet på heltid, var tvungna att få sin försörjning. Det kunde de ofta bara få i kyrkans hägn. I det medeltida och tidigmoderna Europa var också kyrkans makt över universiteten så stor att ateister som ”kom ut ur garderoben” sannolikt hade blivit utstötta och förlorat sitt dagliga bröd. Man behövde för övrigt inte gå så långt som till ateism för att bli utstött. Den nederländske 1600-talsfilosofen Baruch Spinoza, som företrädde en rationalistisk filosofi och bland annat skrev boken *Ethica ordine geometrico demonstrata*, men som försörjde sig genom att slipa optiska glas, blev utesluten ur den judiska församlingen. Han ansågs vara en förtappad ateist, eftersom han inte tänkte som den grupp han tillhörde. Han ”beskylldes” också för att vara panteist – en hemsk synd på den

---

¹ Parfit, D. *Reasons and Persons*. Oxford: Oxford University Press 1984.

tiden – eftersom han hade skrivit en bok med titeln *Deus sive natura*, Gud eller naturen.

Trots religionens dominans har några filosofer under århundradenas lopp tänkt relativt fritt i fråga om moral, och moderna moralfilosofer i västvärlden är oftast ateister. Men deras tankar lärs inte ut i skolorna, där det för övrigt inte lärs ut så mycket om religion heller nuförtiden. Detta är inte bra. Det är viktigt att känna till de myter som finns i vårt kulturarv. Det är viktigt att känna till de stora tankarna inom både filosofi och religion.

För filosofer som är insatta i tillämpad etik är det – eller borde åtminstone vara – som att slå in öppna dörrar att säga att etik och moral inte bör bygga på religion. Men dörrarna är inte alltid så vidöppna som man skulle kunna tro. Fortfarande i dagens svenska universitetsvärld förekommer det att filosofer, som inte är så intresserade av tillämpad etik, slentrianmässigt säger att den kan teologerna ta hand om. Visserligen finns det mycket hedervärda teologer som resonerar förnuftsmässigt om dessa frågor, men eftersom de flesta teologer har en metafysisk grundinställning som räknar med övernaturliga fenomen riskerar de ändå att vara något handikappade när det gäller att se distanserat på problemen. Etiken är alltför viktig att lämnas åt teologerna – för att travestera ett känt uttalande om krig och militärer.

Den kristdemokratiske EU-parlamentarikern Alf Svensson, tidigare långvarig partiledare, skriver i sin vanliga salvelsefulla stil på debattsajten *Newsmill* den 11 november 2010, årsdagen av första världskrigets avslutande, att människan både kan göra stordåd och orsaka lidande och död. Så långt har han rätt. Men sedan kommer en fullständigt obegriplig konklusion: ”Utan den kristna värdegrunden går det fel. Det vet vi. Och vi vet också vad den förmår. Det är denna etik och människosyn som rest Europa ur det elände som de två världskrigen orsakade.”²

Nej, detta ”vet” vi inte! Snarare vet vi att det inte alls är som Alf Svensson påstår. Den värdegrund som härskade i Europa 1914–18 var ännu mer

---

² Svensson, A. ”Svenskar ser inte första världskrigets skugga över Europa”. *Newsmill* 2010-11-11.

genomdränkt av kristen etik än den som präglar Europa i dag. Det finns inga belägg för att ”den kristna värdegrunden” skulle sätta stopp för grymheterna i världen.

Etikdebatten i den grekiska kulturen för två och ett halvt tusen år sedan var inte på långa vägar så primitiv som den är i nutidens debatt eller politiska kontext. Vad är det som har hänt under tiden däremellan? Det viktigaste i det här sammanhanget är att Europa blev kristet.

Det ”hedniska” Aten och Alexandria känns närmare mig än den kristna indoktrineringen i min skola på 1950-talet (jag slapp dock läsa Luthers katekes, som för mina föräldrars generation var huvudanrättningen i folkskolan). Fortfarande på 2000-talet hörs ofta påståenden, framförda med brösttoner, om att ”den judisk-kristna etiken” måste ligga till grund för samhällets organisation. Det har till och med gjorts försök att lägga till i EU:s konstitution att EU:s värdegrund är den judisk-kristna etiken. Hittills har detta lyckligtvis avvisats. I Sverige missar Kristdemokraterna (KD) sällan ett tillfälle att påstå att ”judisk-kristen etik och västerländsk humanism” är den värdegrund de bygger på. Frågan är hur de får ihop judisk-kristen etik å ena sidan med västerländsk humanism å den andra. Den västerländska humanismen i form av renässans- och upplysningsideal har nästan alltid stått i motsatsställning till kristendomen och till religion över huvud taget. Upplysningsidealet är i första hand ett ifrågasättande av dogmer och etablerade fördomar.

”Ingen kan förneka att vår västerländska kultur bygger på den judisk-kristna etiken”, har Alf Svensson och hans trosbröder ofta sagt. Nej, detta är ett sorgligt faktum, men det innebär inte att det alltid måste förbli så. Många människor i Sverige är indoktrinerade till att tro på den judisk-kristna etikens (och moralens) förträfflighet. Tyvärr är det vanligt även bland måttligt religiösa eller till och med gudsförnekande människor att tro så. Många verkar ha svårt att ta till sig att etik kan gå helt på tvärs mot alla religioner. Hade skolan undervisat åtminstone en tiondel så mycket om filosofi som den tidigare undervisade om religion, hade Sokrates, Kants eller Humes tankar inte varit så främmande för annars någorlunda välutbildade personer.